

מהפכת דיני הנגישות בישראל

מאת

עו"ד ענר חפץ¹

- א. מבוא
- ב. הרקע למהפכת הנגישות וניצנים ראשונים של שינוי
- ב1. המצב המשפטי עד לשנת 1996
- ב2. פסק הדין בעניין בוצר
- ב3. דוח ועדת כץ (יולי 1997)
- ב4. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות - "שלב א"
- ג. מהפכת דיני הנגישות ועיקרי ההסדרים הקיימים בתחום
- ג1. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות - "שלב ב"
- ג2. הנגשת "בניין ציבורי חדש"
- ג3. הנגשת "בניין מגורים חדש"
- ג4. ביצוע התאמות נגישות ב"מקום ציבורי שהוא בניין קיים"
- ג5. הנגשת בניין מגורים קיים
- ג6. התאמות למקום ציבורי שאינו בניין
- ג7. הנגשת מקומות חניה לאנשים עם מוגבלות
- ד. סיכום

---

1. המחבר הוא שותף במשרד עורכי דין יגאל ארנון ושות' ומתמחה בדיני התכנון והבנייה, משפט מוניציפלי ודיני נגישות. תודת המחבר נתונה לעו"ד אסף אילון על הערותיו המועילות למאמר זה.

א. מבוא

בישראל חיים למעלה ממיליון ושש מאות אלף אנשים עם מוגבלות, המהווים קרוב לרבע מאוכלוסיית המדינה. כמחצית מהם סובלים ממוגבלות חמורה אשר מפריעה להם מאוד בתפקודם היום-יומי². אחד התנאים המרכזיים להשתלבותם של אנשים עם מוגבלות בחברה הוא הבטחת נגישותם לסביבה, כך שיתאפשר להם, בין היתר, למצות את הפוטנציאל התעסוקתי שלהם, לצרוך שירותים ככל אדם אחר, לרכוש דירות מגורים בפרויקטים נגישים, ובאופן כללי להשתלב בחברה. מן הצד השני של המטבע, קיים החשש שמא חיוב גורף להנגיש מבנים ושירותים לאנשים עם מוגבלות, יטיל נטל כלכלי כבד מדי על הציבור בכללותו, ועל גופים פרטיים בפרט. דיני הנגישות עוסקים באיזון העדין שבין שני שיקולים מרכזיים אלו, כפי שיפורט במאמר זה³.

בשנים האחרונות מתחוללת מהפכה של ממש בתחום דיני הנגישות בישראל. ממזב בו החקיקה וההלכה הפסוקה בישראל התעלמו כמעט לחלוטין מסוגיה זו, חלה התקדמות משמעותית בנושא תוך זמן קצר, וכיום דיני הנגישות מוסדרים במספר רב של חוקים ותקנות, הקובעים הסדרים מפורטים ומורכבים בתחום זה.

מטרתו המרכזית של מאמר זה היא להנגיש, ולו במעט, את דיני הנגישות בישראל לאנשי המקצוע העוסקים בתחום הנדליין.

דיני הנגישות נחלקים לשתי קטגוריות: הראשונה, **נגישות מתו"ס** (מבנים, תשתית וסביבה), שעניינה ביצוע התאמות פיזיות במבנים, באתרים ובסביבתם לשימושם של אנשים עם מוגבלות; השנייה, **נגישות השירות**, שעניינה ביצוע התאמות שאינן קשורות למבנה הפיזי בבית העסק, כך שאדם עם מוגבלות יוכל לקבל את השירות הניתן בו, ככל לקוח אחר⁴.

מאמר זה יעסוק, רובו ככולו, בתחום נגישות המתו"ס.

בחלקו הראשון של המאמר נסקור את הרקע ההיסטורי והמשפטי שהוביל למהפכה בתחום דיני הנגישות, ובחלקו השני נפרט את עיקרי המהפכה וההסדרים הקיימים כיום בתחום זה.

2. הנתונים נכונים לשנת 2009. ראו: נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות **אנשים עם מוגבלות בישראל 2011** (אליהו בן משה, ליאורה רופמן וישראל הבר עורכים, אוגוסט 2012), עמ' 7; הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה **בעלי מוגבלות בישראל ההיבט הסובייקטיבי** (ספטמבר 2012), עמ' 11.

3. ראו הדיון בפרק 2 ובפרק ג(3) להלן.

4. יצוין כי ביום 25.10.2013 נכנסו לתוקף תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירות), התשע"ג-2013, הקובעות הוראות כלליות להנגשת השירות בבתי עסק לאנשים עם מוגבלות, לצד הוראות ספציפיות ביחס לעסקים שונים, כגון מסעדות, בתי מלון, ספריות וכו'. בנוסף לתקנות אלו, קיימת חקיקה עניפה בתחום נגישות השירות, המהווה נושא למאמר נפרד.

ב. הרקע למהפכת הנגישות וניצנים ראשונים של שינוי

1.1. המצב המשפטי עד לשנת 1996

נוכח ההסדרים המשפטיים הרבים והמורכבים הקיימים כיום בתחום הנגישות, מפתיע להיווכח כי עד לפני זמן לא רב, החקיקה וההלכה הפסוקה בישראל התעלמו כמעט לחלוטין מסוגיה זו.

החקיקה הישראלית כללה הסדרים חלקיים ביותר, ובמרבית המקרים הסדרים אלו כלל לא נאכפו.⁵ כך למשל, במהלך שנות השמונים של המאה הקודמת נקבע בחוק התכנון והבנייה ובתקנות שמכוחו,⁶ כי לא יינתן היתר ל"בניין ציבורי" מבלי שנעשו בו סידורים מיוחדים לנכים. ברם, רשימת הבניינים הציבוריים עליהם חל ההסדר הייתה רשימה סגורה ובלתי ממצה, והחוק חל על בניינים בלבד ולא על אתרים העומדים לשימוש הציבור שאינם בניינים, כדוגמת בתי עלמין וגנים ציבוריים. כמו כן, נקבעו שתי קטגוריות של מבנים ציבוריים, ובעוד שבניין ציבורי "מסוג א" חויב בהנגשת כל קומותיו,⁷ בניין ציבורי מ"סוג ב" (לרבות מבנים בעלי פונקציה ציבורית מובהקת, כגון: בתי ספר ומשרדי ממשלה), חויב בהנגשה של קומה אחת בלבד.⁸

חוק נוסף משנת 1988⁹ חייב את הרשויות המקומיות להנמיך מדרכות במעברי חצייה ובצמתים, ואסר על הצבת מתקנים באופן שלא משאיר מרווח למעבר נוח של אדם המתנייד בכסא גלגלים. כן הוסדרה האפשרות להחנות, בתנאים מסוימים, רכב המשמש דרך קבע אדם "נכה", במקומות שהחניה אינה מותרת בהם לציבור הרחב.¹⁰ בכך, פחות או יותר, התמצתה החקיקה בתחום הנגישות לאנשים עם מוגבלות.¹¹

-
5. דוח הוועדה הציבורית לבדיקת חקיקה מקיפה בנושא: זכויות אנשים עם מוגבלות (יולי 1997) (להלן: "דוח הוועדה הציבורית"), עמ' 12.
  6. חוק התכנון והבנייה, התשכ"ה-1965 (להלן: "חוק התכנון והבנייה"), פרק ה: סידורים מיוחדים לנכים בבניינים ציבוריים; תקנות התכנון והבנייה (בקשה להיתר, תנאים ואגרות), התש"ל-1970 (להלן: "תקנות התכנון והבנייה"), חלק ח: התקנת סידורים מיוחדים לנכים בבניין ציבורי. יצוין, כי עיקריו של הסדר זה נקבעו בשנת 1972 בתקנות התכנון והבנייה (לפירוט בעניין זה ראו: מבקר המדינה דוח שנתי 52 לשנת 2001 ולחשבוניות שנת הכספים 2000 (2002), עמ' 143).
  7. קטגוריה זו כוללת, בין היתר, מבנים המשמשים כאולם שמחות, בית אבות, אולם אסיפות, בית חולים ומרפאה ציבורית, מוזיאון, מוסד להשכלה גבוהה, אולם ספורט, מבנים מסחריים ששטחם עולה על 350 מ"ר ואולם נוסעים (פרט 8.01 לתוספת השנייה לתקנות התכנון והבנייה).
  8. קטגוריה זו כוללת, בין היתר, מבנים המשמשים כבתי דואר, בתי תפילה ששטחם עולה על 150 מ"ר, אולמות קולנוע, תיאטרון וקונצרטים, בתי מלון, בתי מרחץ, בנקים, בריכות שחייה, מסעדות המכילות מקום ליותר מ-25 סועדים, בתי ספר, משרדי ממשלה, משרדי רשויות מקומיות וכל בניין אחר הנועד למתן שירות ציבורי (פרט 8.01 לתוספת השנייה לתקנות התכנון והבנייה).
  9. חוק הרשויות המקומיות (סידורים לנכים), התשמ"ח-1988.
  10. חוק חניה לנכים, התשנ"ד-1993.
  11. דוח הוועדה הציבורית, עמ' 44.

הטרמינולוגיה בה נעשה שימוש בחקיקה זו הייתה ארכאית ומפלה (למשל, שימוש במונח "נכה" במקום המונח המקובל כיום "אדם עם מוגבלות"), והיא לא כללה התייחסות לנושא הנגישות כסוגיה של זכויות אדם.

ב2. פסק הדין בעניין בוצר

בחודש מרץ 1996 ניתן פסק דינו של בית המשפט העליון בעניין **בוצר**¹². פרשה זו עסקה בדרישתם של הורים לנער המתנייד באמצעות כיסא גלגלים חשמלי בשל מחלת ניוון שרירים ממנה הוא סובל, להנגיש לאנשים עם מוגבלות מבני ציבור ומתקנים ביישוב מכבים-רעות. המחלוקת התמקדה בהנגשתו של בית הספר בו למד העותר ובהנגשת המקלטים ביישוב.

בפסק-דין **בוצר**, העמיד לראשונה הנשיא ברק את מציאות חייהם של אנשים עם מוגבלות כסוגיה של זכויות אדם, כאשר עקרון השוויון מעגן ומבטיח את זכויותיהם. פסק הדין העלה את זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות לנגישות לרמה של זכות חוקתית הנובעת, בין היתר, מכבוד האדם ומהזכות לשוויון.

בית המשפט העליון קבע בפסק הדין, כי יש לאזן בין זכויותיהם של אנשים בעלי מוגבלות לנגישות ובין שיקולים כלכליים ציבוריים, ופסק כי במקרה זה, זכותו של העותר גוברת על השיקול הכלכלי הציבורי.

ב3. דוח ועדת כץ (יולי 1997)

בחודש מרץ 1996, במקביל למתן פסק הדין בעניין **בוצר**, עברה בכנסת בקריאה ראשונה הצעת חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות¹³. מדובר היה בהצעת חוק חריגה לאותם ימים, הכוללת סעיפים הצהרתיים הקובעים עקרונות יסוד לפיהם אדם עם מוגבלות זכאי לשוויון, לכבוד ולחירות.

בחודש נובמבר 1996 מינו שר המשפטים ושר העבודה והרווחה ועדה ציבורית לבדיקת חקיקה מקיפה בנושא זכויות אנשים עם מוגבלות בישראל. ד"ר ישראל כץ, אשר כיהן בעבר כשר העבודה וכמנכ"ל המוסד לביטוח לאומי, מונה כיו"ר הוועדה. בנוסף, מונו שישה-עשר חברים מבין נציגי הממשלה, מומחים מהאקדמיה ונציגי ארגוני אנשים עם מוגבלות.

בחודש יולי 1997 הגישה הוועדה את מסקנותיה לשר המשפטים ולשר העבודה והרווחה. הוועדה קבעה, כי למעלה מ-10% מהאוכלוסייה בישראל הם אנשים עם מוגבלות, אשר סובלים מהפליה, קיפוח, סגרגציה ונחיתות חברתית¹⁴. מדוח הוועדה עלה, כי ההסדרים המשפטיים הקיימים בישראל הינם חלקיים ביותר

12. בג"צ 7081/93 שחר בוצר ואח' נ' מועצה מקומית מכבים רעות ואח', פ"ד נ(1) 19 (12.3.96).

13. הצעת חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ו-1996, ה"ח 2525.

14. דוח הוועדה הציבורית, עמ' 11.

ובמרבית המקרים אינם נאכפים, וכי חלק ניכר מהמבנים הציבוריים בישראל (לרבות בתי ספר ומקלטים) אינם נגישים כלל לאנשים עם מוגבלות.¹⁵

הוועדה המליצה לקבוע בחוק את זכותו של אדם עם מוגבלות לנגישות למקום ציבורי, ו"לתרגם" את הזכות לנגישות להוראות מפורטות, שיבטיחו יישום וביצוע בשטח. עוד המליצה הוועדה לקבוע מנגנוני אכיפה יעילים וסנקציות בצידם, כגון: התניית היתר בנייה ורישיון עסק בהנגשה, פיצויים בתביעה אזרחית, קנס עונשי וכדו'.¹⁶

4ב. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות - "שלב א"

ביום 5.3.1998 פורסם חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998¹⁷ (להלן: "חוק שוויון זכויות" או "החוק").

החוק התעלם ממרבית המלצותיה של ועדת כץ, וכלל בעיקר עקרונות יסוד לפיהם אדם עם מוגבלות זכאי לשוויון, לכבוד ולחירות¹⁸. עוד נקבעו בחוק עקרונות כלליים הנוגעים לשוויון בתעסוקה ולנגישות לשירותי תחבורה ציבורית. כמו כן, הוקמה נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות הכפופה למשרד המשפטים (להלן: "הנציבות")¹⁹.

הקמת הנציבות היוותה ציון דרך משמעותי בהתייחסות החברה בישראל לאנשים עם מוגבלות. לראשונה הוקם גוף שלטוני שהופקד על שילובם של אנשים עם מוגבלות בחברה, ובכלל זה על יישום החוק. עם זאת, עד לתיקון החוק בשנת 2005, סמכויותיה של הנציבות היו מוגבלות למדי²⁰.

חרף העובדה שהחוק החדש לא כלל כמעט הסדרים אופרטיביים, ההלכה הפסוקה בישראל²¹ קבעה, כי מדובר בחוק מהפכני, שכמוהו כחוק יסוד, המשנה את סדרי החברה בישראל וקובע עקרונות יסוד כלליים במשפט הישראלי, אשר כל דבר חקיקה אמור להתפרש לאורם.

15. דוח הוועדה הציבורית, עמ' 44-45.

16. דוח הוועדה הציבורית, עמ' 42-56.

17. החוק נכנס לתוקף ביום 1.1.1999.

18. על הרקע העובדתי שהוביל לפיצול החוק לשני שלבים ראו: א' אופיר וד' אורנשטיין, "חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998: אמנציפציה בסוף המאה ה-20", **ספר מנחם גולדברג** (2001), 44, בעמ' 52-54.

19. סעיף 21 לחוק שוויון זכויות.

20. לסמכויותיה הנוכחיות של הנציבות, ראו הדין בפרק 61ג(6) להלן.

21. ראו למשל: בג"צ 6790/98 **ענת אברץ ואח' נ' פקיד הבחירות לעיריית ירושלים ואח'**, פ"ד נב(5) 323 (24.12.98) ואתר מקרקעין: www.mekarkein.co.il (להלן: "אתר מקרקעין"); ת"א 9582/99 (שלום י-ם)

מרים לבני ואח' נ' שבו סלים ואח' (16.5.05), אתר מקרקעין.

ג. מהפכת דיני הנגישות ועיקרי ההסדרים הקיימים בתחום

1.1. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות - "שלב ב"

בחודש אפריל שנת 2005, כשבע שנים לאחר שנחקק חוק שוויון זכויות, התקבל תיקון מקיף לחוק, במסגרתו נכלל פרק שלם המסדיר את נושא הנגישות ומאמץ חלק ניכר מהמלצות הוועדה הציבורית שפורסמו בשנת 1997.²² מרגע זה ניתן האות לתחילתה של המהפכה המתחוללת בשנים האחרונות בתחום הנגישות בישראל.

עיקרי התיקון לחוק **בתחום הנגישות**, אשר עומדים בתוקף גם כיום, הם כדלקמן:

1. **הזכות לנגישות כעקרון יסודי** - נקבע כעקרון יסודי, כי הנגישות למקומות ציבוריים ולשירותים ציבוריים היא זכות יסודית ובסיסית, הקיימת לאדם עם מוגבלות.²³

2. **חובת הנגשה ל"מקום ציבורי"** - לצד עקרונות היסוד, נקבעו בחוק הוראות קונקרטיות, המחייבות להנגיש "מקום ציבורי". המונח "מקום ציבורי" הוגדר כמקום העומד לשימוש של כלל הציבור או של חלק בלתי מסוים ממנו, ונכלל ברשימה הקבועה בתוספת הראשונה בחוק, וכן מקום שבו ניתן "שירות ציבורי".²⁴ התוספת הראשונה בחוק כוללת רשימה ארוכה של מקומות שנחשבים ל"מקום ציבורי", לרבות עסקים פרטיים הפתוחים לציבור, מקומות המספקים שירותי לינה לתקופות קצרות ואתרים פתוחים, כגון: גנים, בתי עלמין וכד'. החוק מסמיך את שר המשפטים להוסיף לרשימה זו מקומות נוספים בצו, ללא הליך חקיקה מורכב.²⁵

החוק קובע כברירת מחדל, כי חובת הנגשה חלה על בעלי הנכס המשמש כ"מקום ציבורי".²⁶ עם זאת, במידה שהנכס מושכר לדייר מוגן, עליו לשאת במחצית מעלות ביצוע התאמות הנגישות.²⁷ לעומת זאת, ביחס

22. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (תיקון מס' 2), התשס"ה-2005, ס"ח 1995. ברקע התיקון לחוק עמדה "שביתת הנכים" שהחלה בחודש יוני 2002 ונמשכה 73 ימים, אשר בעקבותיה מונתה ועדה ציבורית לבחינת שילובם בקהילה. מסקנות הוועדה פורסמו בשנת 2005, אך מיעטו לעסוק בתחום הנגישות. ראו: הוועדה הציבורית לבדיקת ענייני הנכים ולקידום שילובם בקהילה, **דוח הוועדה** (מרץ 2005), עמ' 90.

23. סעיפים 19-119 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998 (להלן: "**חוק שוויון זכויות**").

24. סעיף 19 לחוק שוויון זכויות.

25. סעיף 19ט(ז) לחוק שוויון זכויות.

26. סעיף 19ח(ג)(1) לחוק שוויון זכויות.

27. סעיף 19ח(ג)(1) לחוק שוויון זכויות.

להתאמות נגישות אשר אינן טעונות קבלת היתר בנייה, חובת ההתאמה חלה על המחזיק או על המפעיל של הנכס²⁸.

3. **פטור מחובת הנגשה** - החוק מקנה לנציבות סמכות להעניק פטור מחובת הנגשה, בהתקיים תנאים המפורטים בחוק, שעיקרם נטל כלכלי בלתי סביר הכרוך בביצוע ההתאמה²⁹.

סביר להניח, כי הערכאות המשפטיות יידרשו בשנים הקרובות ליצוק תוכן להוראות הפטור הקבועות בחוק. מעניין יהיה לראות, כיצד ערכאות אלו יתמודדו עם סוגיה זו, שכן גלום בה הקונפליקט המרכזי בתחום דיני הנגישות - הרצון לשלב ככל הניתן אנשים בעלי מוגבלות בחברה מחד, אל מול החשש מפני הטלת נטל כלכלי כבד מדי הכרוך בביצוע התאמות הנגישות מאידך.

4. **מנגנוני הטמעה ופיקוח** - במקרים רבים יש לקבל חוות דעת של "מורשה נגישות", כתנאי לקבלת היתר בנייה³⁰. לעניין זה יש להבחין בין "מורשה נגישות מתו"ס" המגיע מתחום ההנדסה (אדריכל, מהנדס או הנדסאי מוסמך)³¹, ובין "מורשה נגישות השירות", המגיע גם מתחומים רלוונטיים אחרים, כגון: רפואה, עבודה סוציאלית, קלינאות תקשורת ועוד³². החוק מסדיר את התנאים לקבלת ההסמכה ולרישום כמורשה נגישות³³. מורשי הנגישות מסייעים בהטמעת הנגישות באמצעות הייעוץ הפרטני שהם מספקים לאלו החייבים בנגישות.

עוד נקבע, כי כל גוף המספק "שירות ציבורי" כהגדרתו בחוק, המעסיק 25 עובדים לפחות, ימנה מקרב עובדיו "רכז נגישות" שיהיה אדם הבקיא, ככל הניתן, בתחום הנגישות. תפקידו של רכז הנגישות הוא למסור מידע לציבור אודות נגישות ולייעץ לגוף נותן השירות הציבורי אודות חובותיו בתחום הנגישות³⁴.

יצוין, כי במשרדים ממשלתיים וביחידות סמך יש למנות "ממונה שוויון", שתפקידו לפעול לתפקוד המשרד הממשלתי או יחידת הסמך כמסגרת נגישה ומשלבת, הן עבור עובדי המשרד שהם בעלי מוגבלות, והן עבור אנשים עם מוגבלות הנזקקים לשירותי המשרד³⁵.

28. סעיף 19(ג)(2) לחוק שוויון זכויות.

29. סעיף 19 לחוק שוויון זכויות; וראו גם הוראות בדבר החרגת סעיפי הפטור בסעיף 19ג לחוק.

30. ראו הדיון בפרק 19(7) להלן.

31. סעיף 19מא(ב)(1) לחוק שוויון זכויות.

32. סעיף 19מא(ג)(1) לחוק שוויון זכויות.

33. פרק ה, סימן י"א לחוק שוויון זכויות; וראו גם תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (מורשים לנגישות השירות), התשס"ז-2007, ותקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (מורשים לנגישות מבנים, תשתיות וסביבה), התשס"ז-2007.

34. סעיף 19מב לחוק שוויון זכויות.

35. החלטת ממשלה מס' 1073 (30.11.03).

בנוסף, החוק קובע, כי כל אדם רשאי לפנות לנציבות בשאלתה בנושאים הקשורים לחוק, ועל הנציבות להשיב לשאלתה בתוך 60 ימים³⁶.

5. **מנגנוני אכיפה** - תיקון מס' 2 לחוק מגדיר שלושה מנגנונים מרכזיים לאכיפת הוראות החוק:

5.1 **אכיפה מינהלית** - בסמכות הנציבות להוציא "צו נגישות", שבו פירוט ההתאמות שיש לבצע במבנה או באתר ולוח זמנים לביצוען. לצורך כך הוענקו למפקחי הנציבות סמכויות חקירה, זימון להעדה, כניסה לחצרים ואיסוף מסמכים. עם זאת, החוק קובע, כי הנציבות לא תוציא צו נגישות אלא לאחר שניתנה זכות טיעון לצד כלפיו מופנה הצו, ולאחר שנמסרה לוועדה המקומית לתכנון ובנייה הודעה על הכוונה להוציא צו נגישות, והוועדה המקומית לא התנגדה לכך בתוך 21 ימים. במקרה בו הוועדה המקומית מתנגדת להוצאת הצו בשל פרשנות שונה של הוראות חוק התכנון והבנייה, יכריע במחלוקת היועץ המשפטי לממשלה³⁷.

5.2 **אכיפה פלילית** - הפרה של צו נגישות, כמו גם הפרה של הוראות חוק נוספות, תגרור הגשת כתב אישום פלילי, לרבות נגד נושאי משרה בתאגיד המפר³⁸.

5.3 **אכיפה אזרחית** - אדם עם מוגבלות רשאי לתבוע את החייבים בנגישות בגין הפרה של חובת הנגישות. בית המשפט רשאי לפסוק לתובע פיצוי כספי, ללא צורך בהוכחת נזק, בסכום שעד 50,000 ש"ח³⁹. הנציבות מוסמכת להגיש את התביעה בשמו של אותו אדם, וניתן להגיש גם תובענה ייצוגית בשל הפרת חובת הנגישות⁴⁰.

6. **חיזוק מעמדה של הנציבות** - התיקון לחוק יצק תוכן ממשי לתפקידיה ולסמכויותיה של הנציבות. הנציבות הפכה לרגולטור הלאומי בכל הנוגע לשמירה על זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות, ובנושא הנגישות בפרט.

החוק הפקיד בידי הנציבות, בין היתר, את סמכויות האכיפה המפורטות לעיל, לרבות הסמכות להוציא צווי נגישות, לבצע חקירות, לנקוט בהליכים פליליים ואזרחיים, להעניק פטור מחובת הנגשה וכו'⁴¹.

36. סעיף 19מד לחוק שוויון זכויות.

37. סעיף 19מג לחוק שוויון זכויות.

38. פרק ה1, סימן י"ג לחוק שוויון זכויות.

39. סכום זה מוצמד למדד המחירים לצרכן החל ממדד פברואר 2005 ואילך.

40. פרק ה1, סימן י"ד לחוק שוויון זכויות.

41. יצוין, כי הנציבות אכן עושה שימוש נרחב בסמכויותיה. כך למשל, בחודש דצמבר 2012 פורסם בכלי התקשורת, כי בכירים בעיריית ראשון לציון נחקרו באזהרה ע"י הנציבות בחשד שלא עמדו בלוח זמנים

בנוסף, הנציבות פועלת לשילובם של אנשים עם מוגבלות בחברה באמצעות ייעוץ מקצועי, מענה משפטי לפניית הציבור, קידום ויזום חקיקה, קידום האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות⁴², ארגון כנסים וימי עיון, הפצה ועריכה של חומרי הסברה, ואיסוף נתונים ומידע⁴³.

כיום הנציבות כוללת שלוש יחידות מרכזיות: נגישות, לשכה משפטית ושילוב בקהילה. מטת הנציבות יושב בירושלים, ובנוסף פועלים שני מחוזות של הנציבות - מחוז תל אביב והמרכז ומחוז חיפה והצפון. ליד הנציבות פועלת ועדה מייעצת המורכבת מנציגי ארגונים, מומחים, משפטנים ונציגי ציבור⁴⁴.

7. **תיקונים לחוק התכנון והבנייה** - במסגרת תיקון מס' 2 לחוק שוויון זכויות, תוקן גם **חוק התכנון והבנייה** והתווסף פרק ה1א בחוק. בפרק זה נקבע חובה כללית להנגיש "מקום ציבורי חדש"⁴⁵ ו"בניין מגורים חדש"⁴⁶ לאנשים עם מוגבלויות, בהתאם לתקנות שיוקנו לצורך כך, ונקבעה החובה הבסיסית לקבלת אישור מורשה נגישות כתנאי לקבלת היתר בנייה במבנים אלו⁴⁷.

עוד נקבע במסגרת תיקון זה, כי תוספת שטחי שירות של עד 5% משטח המגרש⁴⁸, הנדרשת בשל ביצוע התאמות נגישות (גם אם אין חובה לבצען על פי החוק), לא תיחשב כסטייה מתכנית⁴⁹. הוא הדין ביחס לכל תוספת של שטחי שירות הנדרשת בשל ביצוע התאמות נגישות לפי הוראות החוק, מקום בו מדובר בתכנית שהופקדה לפני יום 1.12.06⁵⁰. הגישה המקובלת

שנקבע להנגשת מבני ציבור לאנשים עם מוגבלות (www.haaretz.co.il/news/education/1.187077). כמו כן, הנציבות מוציאה צווי נגישות ומגישה כתבי אישום בגין הפרתם. ראו לעניין זה את ההחלטה בת"פ (נצ') 11-11-33446 **מדינת ישראל נ' חברת נתיב אקספרס - תחבורה ציבורית בע"מ ואח'** (23.10.13), אתר מקרקעין, בה נקבע כי סמכות הנציבות להוציא צו נגישות אינה מוגבלת לביצוע התאמות נגישות לפי פרק ה1 לחוק בלבד.

42. החלטה 5100 של הממשלה ה-32 "אשרור האמנה בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות" (10.9.2012).

האמנה, אשר קובעת סטנדרטים של שוויון והשתלבות אנשים עם מוגבלות בחברה, אושרה ע"י עזרת האו"ם בחודש דצמבר 2006.

43. ראו אתר האינטרנט של הנציבות (www.justice.gov.il/MOJHeB/NetzivutNew/Odot/Shaar/) (להלן: "אתר הנציבות").

44. שם.

45. להרחבה ראו בפרק ג2 להלן.

46. להרחבה ראו בפרק ג3 להלן.

47. סעיף 3158 לחוק התכנון והבנייה.

48. או 5% מהשטח הכולל המותר לבניה במגרש, הנמוך מביניהם.

49. סעיף 151(ב) לחוק התכנון והבנייה.

50. סעיף 151(ג) לחוק התכנון והבנייה.

היא, כי תוספות אלו ניתנות באופן אוטומטי, ללא צורך בנקיטת פרוצדורה של הקלה⁵¹.

כן נקבעו בחוק התכנון והבנייה הוראות פטור כלליות לביצוע ההנגשה, בנוסח דומה לנוסח הקבוע בחוק שוויון זכויות⁵². נראה, כי טוב היה עושה המחוקק אילו היה מפנה לעניין זה להוראות הפטור הקבועות בחוק שוויון זכויות (כך גם ביחס ליתר התקנות בהן קבועות הוראות פטור זהות), על מנת למנוע כפילויות מיותרות ולהימנע ממצב שבו, בהיסח הדעת, תתוקן בעתיד רק אחת מהוראות הפטור.

8. **תיקונים לחוק רישוי עסקים** - במסגרת התיקון לחוק נקבע, כי רשות הרישוי לא תיתן רישיון לעסק טעון רישוי שהוא "מקום ציבורי" או "שירות ציבורי", אלא אם מצאה כי קוימו הוראות הנגישות הקבועות בחוק, על סמך חוות דעת של מורשה לנגישות השירות ומורשה לנגישות מתו"ס⁵³.

ג. הנגשת "בניין ציבורי חדש"

בחודש מרץ 2009 התווסף לתקנות התכנון והבנייה (בקשה להיתר, תנאים ואגרות), התש"ח-1970, חלק ח1 העוסק בהנגשת "בניין ציבורי חדש"⁵⁴. תחולתו של חלק זה היא על בקשה להיתר שהוגשה מיום 1.8.09 ואילך, בין אם מדובר בהקמת בניין ציבורי חדש ובין אם מדובר בתוספת לבניין ציבורי קיים.

התקנות כוללות הסדרים ספציפיים שנועדו להבטיח את הנגשת הבניין הציבורי לאנשים עם מוגבלות, וזאת הן ביחס לשטחים הציבוריים במבנה (לרבות דרך הגישה לבניין, מקומות החניה, המעלית והמדרגות בבניין, בתי השימוש הציבוריים ועוד), והן ביחס ליחידות הדיור עצמן בבניין הציבורי, ככל שישנן. כך למשל, בבניין ציבורי הכולל יחידות המיועדות ללינה (להלן: "יחידות אכסון"), כגון: בית מלון, בית סוהר, מעונות סטודנטים וכד', חלק מסוים מיחידות הדיור הללו חייב להתאים לאנשים עם מוגבלות, בהתאם להוראות הקבועות בתקנות. לעניין זה, התקנות קובעות, כי מיקומן של יחידות אכסון מיוחדות אלו, חייב להיות, ככל הניתן, בסמיכות למעלית בבניין⁵⁵. עוד נקבע בתקנות, כי יחידות האכסון המיוחדות יותאמו למגורי אנשים עם מוגבלות בהתאם להוראות **תקן ישראלי מס' 1918** הקובע הוראות הנגשה ספציפיות בסביבה הבנויה, ובכלל זה נקבע כי חדר האמבטיה והמקלחת ביחידה יהיו

51. ערר (מרכז) 10/08 **דפנה רבינוביץ ואח' נ' הוועדה המקומית לתו"ב שוהם** (11.2.08), פורסם בנבו, בו נקבע: "אותם 5% בלבד שמשמשים להתאמות נגישות כאמור אינם מהווים כלל סטיה מתכנית ולטעמנו אינם מחויבים בפרסום הליך של הקלה".

52. סעיפים 158(וה) ו-158(ו) לחוק התכנון והבנייה.

53. סעיף 8(ב) לחוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968.

54. תקנות התכנון והבנייה (בקשה להיתר, תנאים ואגרות) (תיקון מס' 5), התשס"ט-2009, ק"ת מס' 6764, עמ' 598.

55. פרט 8.185 לתוספת השנייה לתקנות התכנון והבנייה.

מותאמים לשימושם של אנשים עם מוגבלות, וכי ניתן יהיה להתנייד ביחידת האכסון עם כיסא גלגלים.

התקנות קובעות באופן חלקי גם הוראות נגישות ביחס למקומות ציבוריים פתוחים, כגון: בתי עלמין, מקומות להתקהלות, טלפונים ציבוריים ומתקנים נוספים.

גם תקנות אלו כוללות הוראות פטור ספציפיות והוראות הקובעות חובת הנגשה מופחתת, בתנאים המפורטים בתקנות⁵⁶.

ג. הנגשת "בניין מגורים חדש"

בחודש מרס 2010 התווסף לחלק ח1 בתקנות התכנון והבנייה (בקשה להיתר, תנאיו ואגרות), התש"ל-1970, פרק ב, העוסק בהנגשת "בנייני מגורים חדשים"⁵⁷. תחולתו של פרק זה היא על בקשה להיתר שהוגשה מחודש ספטמבר 2010 ואילך.

תקנות אלו חלות על בנייני מגורים שלהם כניסה משותפת לשש זירות ומעלה ושהפרש הגובה בין הכניסה לבניין לבין המפלס של הכניסה לדירה העליונה עולה על 10 מטרים. התקנות קובעות, כי החל מחודש ספטמבר 2010, יינתן היתר בנייה לבנייני מגורים העונה על הגדרת התקנות לעיל, רק אם הבניין יהיה נגיש לאנשים עם מוגבלות מהמדרכה הסמוכה לבניין, דרך הכניסה הראשית לבניין ועד לדלתות הכניסה לדירות. בבניין ללא מעלית, תונגש הגישה לשתי דירות בלבד בקומת הקרקע.

התקנות מחייבות, בין היתר, להקצות בבניין מגורים חדש מספר מסוים של מקומות חניה נגישים⁵⁸.

עוד קובעות התקנות, כי בכל בניין מגורים חדש שיש בו למעלה מ-100 יחידות דיור או שהרכוש המשותף בו כולל בריכת שחייה, חדר כושר, בית כנסת וכד', יש לקבל גם אישור מורשה נגישות השירות (בנוסף לאישור מורשה נגישות מתו"ס), ביחס להתאמתו לשימושם של דיירים עם מוגבלות⁵⁹.

למעשה, ההבדל המהותי ביחס להנגשת "בנייני מגורים חדש" לעומת "בניין ציבורי חדש" הוא, שהנגשת בניין מגורים חדש נעשית עד לפתח הכניסה לדירה (כולל השטחים המשותפים) ואינה כוללת חובת הנגשה לאנשים עם מוגבלות

56. פרטים 8.230-8.239 לתוספת השנייה לתקנות התכנון והבנייה.
 57. תקנות התכנון והבנייה (בקשה להיתר, תנאיו ואגרות) (תיקון מס' 2), התש"ע-2010, ק"ת מס' 6873, עמ' 900.
 58. פרט 8.271 לתוספת השנייה לתקנות התכנון והבנייה; ראו דיון מפורט בסוגיית הנגשת מקומות חניה לאנשים עם מוגבלות בפרק 7 להלן.
 59. פרט 8.300 לתוספת השנייה לתקנות התכנון והבנייה.

בתוך יחידות הדיור עצמן, כפי שהדבר חל ביחס ל"בניין ציבורי חדש". עם זאת, על פי קצב התקדמות החקיקה בתחום הנגישות, סביר להניח כי לא ירחק היום שבו בכל פרויקט מגורים חדש יחויב כל קבלן להקצות בפרויקט מגורים חדש מספר מסוים של יחידות דיור אשר יותאמו לאנשים עם מוגבלות.

ג. ביצוע התאמות נגישות ב"מקום ציבורי שהוא בניין קיים"

ביום 22.6.12 נכנסו לתוקף תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים), התשע"ב-2011, המחייבות לבצע תהליך הדרגתי של התאמות נגישות במקומות ציבוריים הפועלים במבנים שההיתר להקמתם ניתן לפני יום 1.8.09. התקנות מחייבות לבצע בדיקת נגישות למבנה, כך שבאחריות הבעלים לבדוק את הרכוש המשותף במבנה, ובאחריות המחזיקים לבדוק את שאר חלקי המבנה⁶⁰, ולבצע התאמות נגישות בהתאם לתוצאות הבדיקה⁶¹ (במקרים מסוימים, ניתן לקבל פטור מביצוע ההתאמות⁶²).

התקנות מכתבות לוח זמנים הדרגתי לביצוע תהליך הנגשת הבניין (נקבע לוח זמנים שונה עבור רשויות ציבוריות ועבור גופים פרטיים)⁶³. כך למשל, אדם או גוף שאינו רשות ציבורית, האחראי לביצוע התאמות נגישות בחמישה בניינים ציבוריים לפחות, חייב להשלים את התאמת כל בנייניו עד ליום 22.6.2017, אך עד ליום 22.6.2014 עליו להתאים לפחות 20% מהבניינים שברשותו, ועד ליום 22.6.2015 עליו להתאים 20% נוספים מהבניינים שברשותו⁶⁴.

סביר להניח, כי ככל שנתקרב למועד הראשון בו נדרש להשלים את התאמות הנגישות בחלק מן המבנים הציבוריים הקיימים (דהיינו יום 22.6.2014), יתברר כי מרבית העסקים בישראל המוגדרים כ"בניין ציבורי קיים" (לרבות מסעדות, בתי מלון, סניפי בנק וכד') עדיין לא נקטו בהליכים הנדרשים על פי התקנות, ויידרש פתרון כולל בדמות חקיקה אשר תאריך את המועדים לביצוע ההתאמות. אם לא כן, החל ממועד זה לא יחודשו רישיונות עסק של חלק ניכר מן העסקים הפתוחים לציבור במדינת ישראל, לאור הוראות סעיף 28(ב) לחוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968 הקובע, כאמור, כי רשות הרישוי לא תיתן רישיון עסק לעסק טעון רישוי שהוא מקום ציבורי או שירות ציבורי, אלא אם מצאה כי קוימו הוראות הנגישות הנ"ל⁶⁵.

-
60. תקנה 1 בתקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים), התשע"ב-2011 (להלן: "תקנות הנגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים") (הגדרת המונח "החייב בבדיקת נגישות").
61. האחריות לבצע את ההתאמות היא על הגורם עליו מוטלת חובה זו בחוק שוויון זכויות (ראו פרק 1ג(2) לעיל), כמפורט בתקנה 1 בתקנות הנגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים (הגדרת המונח "החייב בביצוע נגישות").
62. תקנה 10 בתקנות הנגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים.
63. תקנות 7 ו-8 בתקנות הנגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים.
64. תקנה 7(א)(1) בתקנות הנגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים.
65. וראו גם תקנה 15 בתקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים), התשע"ב-2011.

לצד תקנות אלו, נקבעו תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות במוסד חינוך קיים), התשע"א-2011, הקובעות הוראות הנגשה ספציפיות למוסדות חינוך.

ג. הנגשת בניין מגורים קיים

במצב המשפטי הנוכחי, דיני הנגישות בישראל אינם מחייבים, ככלל, ביצוע התאמות נגישות בבנייני מגורים קיימים.

עם זאת, קיימות הקלות משמעותיות בפרוצדורה הנדרשת לשם קבלת אישורים לבנייה, שמטרתה ביצוע התאמות נגישות בבניינים קיימים. כך למשל, תקנות התכנון והבנייה (היתר לעבודה מצומצמת), התשס"ג-2003 מאפשרות לבצע עבודות שמטרתן "ביצוע שיפור הנגישות לבנין ובתוכו"⁶⁶, באמצעות פרוצדורה פשוטה של קבלת היתר לעבודה מצומצמת, ובכך נחסכת הטרחה הכרוכה בהוצאת היתר בנייה רגיל⁶⁷.

כמו כן, בתקנות התכנון והבנייה (סטייה ניכרת מתכנית), התשס"ב-2002 נקבע, כי חריגה מקווי בניין לצורך התקנת בית שימוש נגיש, מעלון ללא פיר או הרחבת דירה כדי להופכה ל"יחידת דיור מיוחדת" המותאמת לאנשים עם מוגבלות, לא תהווה סטייה ניכרת מתכנית, בין אם מדובר ביחידה בבניין מגורים קיים או ביחידה בבניין ציבורי קיים⁶⁸. משמעות הדבר היא, שניתן לבצע עבודות אלו במסגרת של בקשה להקלה מתכנית, ללא צורך בהכנת תכנית חדשה. בהקשר לכך יוזכר, כי חוק התכנון והבנייה עצמו קובע, כי תוספת שטחי שירות הנדרשת לביצוע התאמות נגישות לא תיחשב, ככלל, כסטייה ניכרת מתכנית⁶⁹. עוד נקבע בחוק, כי יו"ר ועדה מחוזית לתכנון ובנייה רשאי, בתנאים מסוימים, לפטור מהיתר בנייה עבודות שעניינן יצירת דרך גישה נגישה לבניין⁷⁰.

להשלמת התמונה נציין, כי **חוק המקרקעין** קובע הוראות מיוחדות ביחס לרוב הנדרש לצורך קבלת החלטה על ביצוע התאמות נגישות ברכוש המשותף בבתיים משותפים, ומקל באופן משמעותי על התנאים הרגילים הנדרשים לשם קבלת החלטה על בנייה ברכוש המשותף שאינה לצורך ביצוע התאמות נגישות⁷¹.

66. בתקנה 1 בתקנות התכנון והבנייה (היתר לעבודה מצומצמת), התשס"ג-2003 מוגדר המונח "ביצוע שיפור הנגישות לבנין ובתוכו", כדלקמן: "ביצוע שינויים או התקנה בבניין קיים ובחצרו לצורך שיפור הנגישות אליו, כגון התאמתה של דרך גישה, הכשרת משטח חניה, התקנת מדרגות, הקמת כבש גישה, התקנת מעלון והתאמת מעברים".

67. תקנה 2(10) בתקנות התכנון והבנייה (היתר לעבודה מצומצמת), התשס"ג-2003.

68. תקנה 4(א)(1) בתקנות התכנון והבנייה (סטייה ניכרת מתכנית), התשס"ב-2002.

69. ראו הדיון בפרק 11(7) לעיל.

70. סעיף 149(ד)(1) לחוק התכנון והבנייה.

71. סעיף 59 לחוק המקרקעין, התשכ"ט-1969.

6ג. התאמות למקום ציבורי שאינו בניין

ביום 11.11.2013 פורסמו תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שאינו בניין), התשע"ד-2013, והן תיכנסנה לתוקף ביום 11.5.2014.

התקנות חלות על "מקום שאינו בניין" במגזר הציבורי (כגון: מקום רחצה ציבורי, גן ציבורי, בתי עלמין וכו') וב"מקום שאינו בניין" במגזר הפרטי (כגון: מקום רחצה פרטי, גן אירועים בשטח פתוח וכו').

התקנות עורכות הבחנה בין "מקום חדש שאינו בניין" אשר ייפתח לציבור לאחר תחילת תוקפן של התקנות ועליו להיות נגיש מרגע פתיחתו לציבור, ובין "מקום קיים שאינו בניין" אשר נפתח לציבור לפני תחילת תוקפן של התקנות ויש להנגישו בהתאם ללוחות הזמנים שנקבעו בתקנות. לעניין זה נקבע לוח זמנים שונה להשלמת ההנגשה בהתאם לזהות הגורם שאחראי על הפעלת המקום - רשות מקומית, רשות ציבורית שאינה רשות מקומית והמגזר הפרטי.

לצד תקנות אלו, ממשיכות לחול תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לאתר), התשס"ח-2008 אשר מתייחסות להנגשת אתרי עתיקות, גנים לאומיים, שמורות טבע וכד'.

7ג. הנגשת מקומות חניה לאנשים עם מוגבלות

דיני הנגישות מייחדים מקום של כבוד לסוגיית הנגשת מקומות חניה לאנשים עם מוגבלות. כפי שהוזכר לעיל, נושא זה הוסדר באופן ראשוני וחלקי עוד בשנות התשעים במסגרת חוק חניה לנכים, התשנ"ג-1993⁷². חוק זה תוקן בשנת 2005, כך שנקבע בו, בין היתר, כי מפעיל של מקום ציבורי שהגישה הנגישה היחידה אליו לאדם עם מוגבלות היא דרך חניה במקום ציבורי הכרוכה בתשלום, יהיה חייב לשלם בעד החניה של האדם עם המוגבלות⁷³.

כיום, דיני הנגישות מסדירים את סוגיית הנגשת מקומות החניה הן ביחס למבני מגורים⁷⁴ והן ביחס למקומות ציבוריים קיימים⁷⁵ וחדשים⁷⁶.

72. ראו הדיון בפרק 11 לעיל.

73. סעיף 44 לחוק חניה לנכים, התשמ"ג-1993.

74. ראו הדיון בפרק 11 לעיל.

75. פרט 2(2) לתוספת הראשונה לתקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים), התשע"ב-2011; וראו גם תקנה 15(2) בתקנות התכנון והבנייה (סטייה ניכרת מתכנית), התשס"ב-2002 הקובעת, כי "לא יראו בצמצום מספר מקומות החניה במקום ציבורי קיים, לצורך ביצוע התאמות נגישות לפי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, סטייה ניכרת"; תקנה 1(ב) בתקנות התכנון והבנייה (התקנת מקומות חניה), התשמ"ג-1983 הקובעת, כי צמצום מקומות חניה במקום ציבורי קיים למספר נמוך מהתקן לצורך התקנת מקומות חניה נגשים, לא תיחשב כסטייה מהוראות התקן החל במקום החניה החמישי.

76. פרט 8.03.01 לתוספת השנייה לתקנות התכנון והבנייה.

בכל הנוגע להנגשת מקומות חניה במבני מגורים, עמדת הנציבות היא, כי אם הקבלן מבקש להצמיד חניות לדירות בפרויקט מגורים, אזי במהלך מכירת הדירות עליו להצמיד קודם את החניות הרגילות לדירות של דיירים שאינם דיירים עם מוגבלות, ואת החניות הנגישות להצמיד לדירות של בעלי תג חניה נכה, שניתן ע"י משרד התחבורה. רק במקרה שכל החניות הרגילות הוצמדו לדירות של דיירים שאינם דיירים עם מוגבלות, ניתן להצמיד חניה נגישה לאדם שאינו בעל תג נכה⁷⁷.

כמו כן, קיימת בדיני הנגישות התייחסות מיוחדת להנגשת מקומות חניה במקום העבודה. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (עדיפות במקומות חניה במקום העבודה), התשס"ב-2001 קובעות, כי מעביד המעסיק במקום העבודה שישה עובדים או יותר, והעמיד מקומות חניה לרשות שלושה מעובדיו או יותר, חייב להקצות לכל עובד עם מוגבלות בניידות המועסק באותו מקום עבודה, מקום חניה נגיש לשימושו הבלעדי בזמן עבודתו⁷⁸.

ד. סיכום

במאמר זה סקרנו את הרקע ההיסטורי והמשפטי שהוביל למהפכה המתחוללת בתחום דיני הנגישות בישראל, ופירטנו את עיקרי ההסדרים הקיימים כיום בתחום זה.

כפי שניתן להיווכח, תחום משפטי זה נמצא בהתפתחות מתמדת וכולל הסדרים מורכבים המעוגנים במקורות נורמטיביים רבים ומגוונים (במאמר זה בלבד הוזכרו הסדרי נגישות הכלולים בלמעלה מעשרים דברי חקיקה שונים). מצב זה יוצר אי-בהירות רבות בנושאים רבים ולכן, בכל מקרה של ספק, כדאי להתייעץ עם אנשי מקצוע הבקיאיים בתחום זה. סביר להניח, כי בשנים הקרובות בתי המשפט יידרשו להכריע במחלוקות אשר צפויות להתעורר ביחס לפרשנות דברי החקיקה הרבים בתחום זה (כגון: הגדרת המונח "מקום ציבורי", התקיימותם של התנאים לקבלת פטור מהנגשה וכד'), ואף סביר להניח כי יידרשו תיקוני חקיקה שונים. כך צפויים דיני הנגישות בישראל להתפתח לכדי ענף משפטי שלם ונפרד מתחום דיני התכנון והבנייה.

⁷⁷ עמדת הנציבות מיום 4.1.2011, כפי שמפורסמת באתר הנציבות, ה"ש 43 לעיל.

⁷⁸ תקנה 2(א) בתקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (עדיפות במקומות חניה במקום העבודה), התשס"ב-2001; וראו חריגים לחובה זו בתקנה 3 בתקנות הני"ל.